

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 75 (1990)
Heft: 2

Artikel: Kheretuni ni : murir enten ir
Autor: Mehr, Mariella / Derungs, Ursicin G.G.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881583>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 01.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

KHERETUNI

Ni: murir enten ir

M A R I E L L A M E H R

Translatau dil tudestg da Ursicin G.G.
Derungs

Cara mumma

Miu tschurvi ei buc in conto bloccau, ch'jeu savess perver culs datums de nossa historia per festivar cun cor levgiau in natelezi che cumpeglia era nus, schi curios ch'ei po tunar, e supplichescha de contribuir il nies per sia legrevla reussida. Ei va vess a mi de capir memezza sco pentel

L'autura jenischa Mariella Mehr

plein risaglias ch'ins sto mo smaccar e struclar el giug de quell'orgia de preparaziuns festivas per ch'el laschi neuadora in risada en lur honor. Per il di de naschientscha della Svizra vegn ei mo endamen a mi ch'igl ei buca stau concediu a Ti de vegnir sin sissonta, luvrada giu che Ti eras e pumpada si tochen alla tussegaziun cun lur siemis pervers de dretg ed uorden. Ti eis stada exponida Ti'entira veta all'administraziun entras in pievel de funcziunaris, tochen viaden en Tia mort, lur davos tratg de plema, cuort avon Tiu sissontavel di de naschientscha.

Ordinai da tals funcziunaris schaian ils datums de Tia veta cheu sin meisa, ligiai ensem cun pedanteria en ordinatur oranscha, il dies dils ordinatur etichettai schuber e bein: Maria Emma Mehr, naschida ils 27 d'uost 1924, ded Almens, Grischun, morta anno 1983 a Turitg. Segns particulars: appartenenta al pievel de vagabunds. In individi senza valeta, schendrada da glieud senza valeta, neu dalla razza il davos toc miarda bullada dallas solas-calzers dils birocrats. Tgei meglier tractament vess quei mun miarda de balsegns che la grazia de lur calzers silla niua pial! En Tiu cor ein ei ruts en ed han pier-tgerlau leu vinavon, han saltau sigl iral de Tes sentiments, cura che Ti, ida a piarder a tetezza, has buca saviu tgei auter far che de sgarflar il mét pitir el sulet liug segir, leu nua che lur peis-caura stivlai savevan buca schar anavos lur impronta e nua ch'ils funcziunaris menavan buca cudisch, per-tgei quei liug cartevan ei buca che glieud de Tia specia hagi: l'olma.

Veta de tgaun, aschia numnavas Ti quella nuninterrutta descensiun els logs crius digl odi de sesez, sco sche tgauns vessen buc in'olma e glied de Tia specia savess buc esser zatgei auter che miarda, tschuffa miarda; veta de tgaun, schevas Ti. Ti vevas buca piars las queidas de semiar e seregurdavas ch'ins viva auter autro e che negin veva ded esser la miarda de tschel ni ina rasuera, sco quei che glied de Tia specia veva ded esser per lur diever, tochen ch'il caufuncziunari d'execuziun ha satrau Tei el santeri de Höngg a Turitg. Cheu gida buc la cumpassiun de glied de Tia specia, sch'ils sutfuncziunaris d'execuziun, grevs da carezia proximala exequida, han bandunau Tiu tgierp, igl igniv de Tiu cor, ch'els vevan occupau Ti'entira veta. Tiu igniv dil cor, nua ch'ei rugadavan ella semenza de Tes antenats, ch'ei numnavan ierta genetica de pauc valeta, ed impedevan Tia raccolta cun cametgs e garnialas giu da lur grugns birocraics e fagevan exorcissem encunter giavels, leu nua ch'ei deva buca giavels, mo sulet quella ierta genetica, ina ierta che deva fiug e fageva viandar Vus atras uauls, cu Vus savevas, e che veva elegiu sco plascher igl encurir ragischs e coclas. Aber a glied de Tia specia han ins ad uras catschau las queidas d'encurir coclas e ragischs; cun scracs e fridas han ei mussau de viver a quei fiughet affonil, stratg il pign tgierp affonil ord la rulotta ed internau el en casas, nua che la prusa glied della honesta societad viva, quels ch'han ina ierta genetica che fa honor alla patria e che procureschan per dretg ed uorden.

Dunna jenischa cun affon, Vaz ca 1930

Glied de Tia specia manegian ins gie era oz, cu ins festivescha l'entschatta dell'uiara, quei di maluardau avon 50 onns, la sentenza de mort per quels da Tia specia ella tiara vischinonta. Tgei ha glied de Tia specia de puplar, schessen ei, Ti eis gie buca vegnida vid la fuortga, las vias svizras ein vegnidas schubergiadadas cun mesira, als scuavias helvetics eran ils mauns cristians ligiai, quels mauns ch'els vegnan uonn e 1991 ad alzar a tschiel pil Tutpusentaltissimdiuteiludein, en honor de lezs caufuncziunaris d'execuziun ch'els han modellau e ch'han cumandau ad els de parter en ils carstguns en quels de vaglia e senza vaglia, tolerond il mazzament dils davos e regalau a figuras sco Alfred Siegfried, il scuavias sancziunaus statal- e svizramein, ina liunga veta en dignitad e gloria mundana. El era in entir carstgaun, animaus dal quitaun cristian per glied de Tia specia, dian ses artavels, e che glied de Tia specia ei vegnida strunglada da quei quitaun, vegnida ord il tgaun, tgei duess quei

empurtar a quels che capeschan nuot digl encurir ragischs e coclas e che pretendan aunc oz d'haver saviu de nuot, de lidinuot. Nuot de termentas fossas pleinas tochen agl ur culs hosps nungiavischai de nies tschentaner, nuot dils venters sbutlai de Tes frars e de Tias soras, nuot della beglia sdrappada de quels sutcarstgauns, nuot de lur plirar e rugar pils affons murtirai a mort, e quels ch'ei en miseria, quels stat-tan il pli datier dil Dultschcordejesus, ad els s'auda il reginavel de tschiel. Il Dultschcordejesus, quei cor de fiug, sur il qual ins ha barsau glied de Tia specia, tgei vessen nos fiughets, nutri da lenna de grava, cul fried de nos buns uals e flums, pudiu far encunter lur ravgia ded uorden e de ligiar vid ils peis a glied de Tia specia monuments de fossa cu ei eran aunc en veta, per ch'il viandar daventi per Tei peisa e squetsch. La carezia de mummas de vagabunds, schevan els, ei animalica e primitiva; Dieus, quei liferant de pavel, vegn ad haver quitau ded els en perpeten amen.

1924, Tiu onn de naschientscha. Palius zuornadas dal vent, struccas, metta fossa bletscha de libertad el sgol digl irun, il griu stendiu dil sprer sur strebla bostga e sur ils sbiers che s'avischinan da clar bi di a Vossas paupras hettas. Pli tard vegnan els a nudar si quella rapina d'affons, mascherada sco provediment necessari d'assistenza, ellas Annalas de lur regl malsau de destrucziun. En biros tudestgs ed instituts d'administrasiun discutesch'ins sur dil sboz de Borchardt per ina lescha che duei lubir il mazzament de nuncurabels

Buoba jenisch, ca 1930

malsauns de spért, l'ovra de Stoddart «Kulturumsturz» cul sottitel «Die Drohung des Untermenschen», e quella de Meltzer «Probleme der Abkürzung lebensunwerten Lebens» vegnan pil mument aunc buca screttas. Sco quei ch'il diu Zeus ha parturiu Athena, aschia ha il miedi tudestg parturiu il «Herrenmensch». La colur brina stenda ses tentachels viaden en Svizra, en referats publics fan ins reclama per la sterilisaziun sfurzada ded umens e femnas de vagabunds ed affirma garmadiamein lur inferiuradad. Els archivs della polizia federala s'emplunan las statisticas sur de sippas nomadas che vagabundeschan per la tiara entuorn, glied de Tia specia vegn fermada e registrada per prevenziun criminalistica, a glied de Tia specia eis ei scumandau de casegliar e marcar. Surpassaments vegnan dacheudenvi puni cun casa de lavur, Vossa moda da viver viandond e Vossas tradi-

ziuns culturalas diffamadas sco monsters d'ina ierta genetica malsauna. La psichiatria, ina disciplina tochen da cheu strusch prida serius, ina disciplina academica, ha finalmein saviu alzar ord l'aua dil batten siu dretg d'existenza, el miez digl ambient brin ded odi pigl jester, dil quet naziunalistic, ded allüras da «Herrenmensch». A quei ambient ha ella fullau la via, ed els onns dils stermentus effects de lur deliris mas-cherai sco scienza ha ella dau a quei ambient l'absoluziun pil mazzament en massa vida glieud de Tia specia, vid veta senza vaglia.

«Nus rumin il landstross» annunzia il caucscuavias della centrala de scuavias Pro Juventute. Cantergnond e s'enzinnond cun l'enzenna della sontga crusch schaumna la brigada dils scuabeinbein sin tuttas varts o ellas pli zuppadas cafuglias de vals muntagnardas svizras. Muni cun la benediziun della Baselgia schaumnan ils schubergaders, schubregian il landstross de parassits dil pievel, quels de Tia specia, dalla grasca varioduronta d'ina tresta libertad. Sia patria ei dacheudenvi la fuigia e da notg seruschna ella davos seivs e caglioms, e quels tegnan ussa anavos el venter la grasca ed ils leghers trettels en in'enorma stuppada, entochen ch'ella crappa.

1930 sedi ei cuort e bien en ils «Nationalsozialistische Monatshefte»: Mort a veta senza vaglia.

Igl ei igl onn de naschientscha della lescha d'aventada legalmein valeivla igl onn 1933: per impedir figlialonza infectada dall'ierta genetica, igl onn de naschientscha dell'eutanasia per glieud de Tia specia. La catscha

sin asocials, vagabunds, rugadurs e mettschafadigias vegn aviarta cun haliho razzistic, buca scompa pli per quels de Tia specia.

Zagrendras ein prigusas, moralmein lischadas, sensualas, animals magliaumens, schev'ins, cura ch'in ha catschau il culeischen en Tia carn d'affon e sfarlatau siu sem senza menda biologica sil «saun ter ratsch», nua ch'ins veva transplantau en maltemps glieud de Tia specia. En fatscha a Ti ed el tgierp malmadir de mattatscha. O ed en cul moni tiran, che metta sut tirannia la tuorp de Tiu tgierp. Fuss de rir, sch'ins stuess aunc spluntar, dumandar e carsinar glieud de Tia specia. Cheu vegn buca l'innocenza engulada ad in'innocenta, per quei che nies puccau original vegn buca prius naven da nus el batten, quel purtein nus per veta duronta, nus inferiurs, glieud senza vaglia, culs cavels liungs sillas schuvialas e cul tgierp che derasa senza turpetg l'odur de coclas e ragischs, tipic per glieud privada da siu dretg. Patria, quei plaid isau. Fuss lur tgierp staus Tia patria, Ti vesses bandunau el, cun nuot auter sil dies sturschiu ch'il pentel puccau original.

Fargliuns jenischs, ca 1930

En casas de stuornadira vegn mussau a Ti de seregurdar endretg, Tiu cor vegn rumius dalla verda, seregurdar ei buca tschec. Glied de Tia specia ha mo de seregurdar dell'atgna cuolpa, la cuolpa d'insomma exister e d'exister ditg, vus che prostituis igl ambient, ladras dil sulegl e — «ella crei ded esser ina bellezza, porta ses cavels aviarts. Nus stuein buca festginar de relaschar ella ord fermonza» — schevan ins 1945 ella perschun Bellechasse, ina de quellas deponias selvadias de rumians, sco ei deva tozzels per glied de Tia specia, deponias che laguttevan tut ils rumians dellas vias che la fundaziun Pro Juventute, subvenziunada dal pievel svizzer, scuava ensemen.

Aber quels rumians stuevan zaco vegni mess giuda maun en munconza de leschas pli diras e claras. Ed aschia scriveva pia Alfred Siegfried, il favorit della Pro Juventute logicamein: Nus savein buca tarmetter els ell'Africa, perquei rughein nus per calzers e resti d'unviern per ils pli pavers de quels ch'ei confidai a nies provediment, per glied de Tia specia, carschida ord il resti d'affons e ch'ins saveva buca tarmetter ell'Africa ni el Madagaskar, sco quei che nos brins vischins vevan prevediu per lur agens parasits, ils Gedijs inferiurs, las femnas dils quals sepresentavan ual aschi prigulusas, sensualas e magliaumens sco glied de Tia specia, quels turpegius crucifigaders de Cristus. Lu han ins denton midau meini, leuvi, tier ils brins. Quels ein buca barschai ella calira dil sulegl african, na, quels buc. Quels ein barschai ellas deponias tudestgas de rumians. Els

ein morts el gas, inaga ch'ei eran daventai libers entras la lavur. Lur inferiuradad ei vegnida purificada el fiug, inaga per adina. La fin dell'uiara, la fin de quei sgarscheivel mazzament de massa vida glied de Tia specia, has Ti surviviu ella cella d'ina perschun. Pervia de Tia personalitad abnormala vevas Ti de sesuttaponer ad in provediment permanent. Aschia disponevan ils scuavias della naziun helvetica. Ins ha prest anflau ina nova deponia, suenter che Ti vevas litgau per cuort temps vid la libertad e mess mei sil mund, e suenter ch'ins veva barschau sin miu frunt la marca: ina de Tia specia. Tia inferiuradad ei vegnida rugalada vi en moda permanenta. Tiu origin nunglorius, Tia era genetica e la macla d'insomma exister.

Tes grius d'agid orda casas de lavur e casas de stuornadira, Tias smaedicziuns, Tiu rugar e plirar, Tia desperaziun, las vanas reproschas a tetezza: ussa schain ellas en fuorma de brevs avon mes egls, brevs ch'han mai contonschii mei cu Ti eras aunc en veta. Rumien producescha rumien, ed aschia ein ellas daventadas trittas e melnas els ordinaturs oranscha, cun scret suravi en tgietschen: buca tarmessas. Ellas ein daventadas trittas e melnas sper las mias ch'han mai contonschii Tei: O mumma carezada de miu cor, arva la purteglia agl igniv dil cor, nua ch'auters fagevan sco da casa e fagevan da piertg, nua ch'els scuavias sgurregiavan da notg cun lur cuas cristifideivlas, entochen che finalmein, finalmein la notg ei entrada en Tiu tschurvi.

Di a mi, de tgei specia era quell'ura cu Ti

has vulviu il dies ed has, quietada per adina entras la malspirtadad, sgomiau la realitad per la davosa gada cun grir: jeu sai, jeu hai falliu!? Finiu er'ei culla canera ella combra de Tiu cor, quels pors han cavalgiau cun ina morta, lu fuvas Ti daditg turnada ellas palius zuornadas da vents consolonts, il griu stendiu dil sprer sur strebla bostga e sur Tei, Ti che has riend danovamein fugau il fiug en nus.

Onns de tgaun, 59 onns de tgaun has Ti numnau quels onns, pils quals ins sa buca duvrar il plaid «veta», perquei che buc ina flur ha fluriu en il sulet siemi e buc in surrir el stretg ch'ins ha sfurzau si a Ti, en quei spazi signaus da tema e desperaziun, el spazi che stinschenta scadina veta, nua ch'ei era ual lubiu a Ti da trer flad. Ti has giu sulet il lungatg dils luvs della tiara, giaps

ners da notg, spogliai da scadin plaid. Ti rugasses buca per Tia veta, sche Ti gresses ellas fatschas beincavegliadas della glied ellas stretgas gassas da Turitg, Ti rugasses mo per pasch denter las liungas fasas dil catsch intern che sfurzava si a Ti la tema e la certezia de mai esser all'altezia e saver satisfar en quest mund, che veva d'anzon per Tei e glied de Tia specia mo instituts de lavur e casas de stuornadira. «De Tia specia», in plaid che sfigurava Tia fatscha cu Ti stendevs sapientivamein quellas tschun silbas e laschavas seslargiar Tia bucca della beffa nunpronunziada. Jeu hai de festivar in natalezi, mumma. Jeu declarel il di de naschientscha naziunala sco di de Tiu sissontavel e giavischel a Ti ventira, pasch ed ina liunga mort. Mo vivs ston seregurdar.

Dunnas jenischas alla «Gersauer Feckerchilbi»